

JURAJ TUREK

Sloboda v budhizme

„Práve tak, ako má veľký oceán jednu chuť – chuť soli, tak aj moje učenia majú jednu chuť – chuť oslobodenia.“
(Budha, Uposatha sutta)

S skutočne je to tak – ak by sme porovnali svetové náboženstvá – judaizmus, kresťanstvo, islam, budhizmus a tak ďalej – podľa toho, do akej miery sú v súlade s princípmi otvorenej spoločnosti, do akej miery sú otvorené pluralite či do akej miery sú otvorené možnosti popretia svojich tvrdení, budhizmus by z tohto porovnania vyšiel výnimočne dobre.

čím je vlastne budhizmus?

Budhistická, dva a pol tisícročia stará tradícia, vychádzajúca z učení princa Siddhárta Gautámu, je medzi svetovými náboženstvami výnimočná: nemá bohov, dogmy ani príkázania, odrádza od viery (jeho posledné slová zneli „Neverte ničomu, čo som povedal, len preto, že vám to povedal Budha. Sami si všetko preverte.“), nikdy sa v jej mene nevie-

li sväté vojny a nedomnieva sa, že len jej učenie môže byť ľuďom prospešné.

No ak budhizmus nemá črty náboženstva, čím potom je? Budha sám na otázku, čo učí a prečo učí, odpovedal: „Učím, pretože všetky bytosti chcú byť šťastné a vyhnúť sa utrpeniu. Učím, ako veci sú.“ Jeho praktické rady sa uchovali v živom odkaze mnohých budhistických škôl a od počiatku 20. sto-

Soška Budhu vedľa kormidla pomáha hľadať smer kormidelníkovi na rieke Mekong, Laos.

závislosti: sami rozhodujeme o svojom živote. Žiaden boh nám výsledky našich činov nevezme trestom ani odpustením. Ľudská zodpovednosť sa tu berie vážne. Máme slobodu konať zmysluplne, sme slobodní v tom zmysle, že v každej sekunde máme príležitosť znovu sa rozhodnúť a zasiať semienka našej budúcnosti.

No súčasne sme i obmedzení: a to nielen možnosťami okamžitej situácie, ktoré sú tak či tak výsledkom našich minulých rozhodnutí, ale najmä faktom, že plne nepoznáme povahu nás samotných, nerozumieme povahe skutočnosti, v ktorej sa pohybujeme. Na základe tejto nevedomosti, ktorú Budha identifikuje ako hlavnú a jedinou príčinu utrpenia, bytosti opakujú iracionálne chyby, ktoré ich vedú do neželaných situácií: pokračujú v kolobehu podmienenej existencie.

Naša existencia je podmienená, no s neobmedzeným potenciálom.

sloboda od rušivých emócií

Bežná myseľ sa v budhizme prirovnáva k oku, ktoré vidí všetko vo svojom zornom poli, nerozpoznáva však samo seba. Táto neschopnosť neosvietenej mysli zabraňuje vnímať celok subjektu, objektu a ich diania – zažívajúceho, zažívaného a aktu skúsenosti ako úplnosť, ktorou v skutočnosti sú. Kameňom úrazu je, že toto dualistické vnímanie je votkané ho celej našej skúsenosti.

Zo základnej nevedomosti sa objavujú ďalšie rušivé pocity: pripútanosť, ktorá je pokusom trvalo si udržať niečo príjemné, a averzia – neurotické úsilie zabrániť niečomu nepríjemnému. Tieto tri základné emócie sa podľa budhistickej psychológie spájajú do 84-tisíc rôznych kombinácií a spôsob, akým ich zažívame, spôsobuje, že do nášho podvedomia zasievajú negatívne dojmy – a tie sa neskôr objavia ako nepríjemné skúsenosti. Kým rušivé emócie nedokážeme rozpoznať ihneď, ako sa v mysli objavia, a nemáme dostatok vnútorného odstup, aby sme sa dokázali rozhodnúť nekonať na ich základe, budú posilňovať egoistické vzorce v našich návykoch a určovať spôsob, akým zažívame svet. Rôzne budhisticke školy tu používajú rôzne druhy meditácií, ktoré potrebný odstup a bdelosť rozvíjajú. Umožňujú tak s rušivými emóciami pracovať: oslabiť ich, rozpustiť alebo transformovať.

Zvládnutie týchto určujúcich faktorov je spoločným cieľom všetkých budhistickej tradícií. Ak budeme citovať 17. Karmapu Thajä Dordže, hlavného predstaviteľa školy Karma Kagjü, jednej z hlavných línií tibetského budhizmu: „Keď na budhistickej ceste hovoríme sloboda, máme na mysli oslobodenie od rušivých emócií.“ Vnútrná nezávislosť od obmedzujúcich či rušivých pocitov je jednou z hlavných slobôd, ktoré aj dnes vyhadáva väčšina budhistickej praktikujúcich.

Foto Profimedia.sk/Michael S. Yamashita

ročia svojou analýzou povahy skutočnosti a vhladom do fungovania ľudskej mysle vzbudzujú záujem západnej filozofie a psychológie. To, že inšpiruje modernú psychológiu, nie je náhoda – budhizmus nie je len logickým súborom tvrdení. Obsahuje aj meditácie, psychologické metódy, ktorých zmyslom je preniesť prijaté logické závery do praktickej úrovne zažívania, do našej skúsenosti.

kde sa začína sloboda?

Jedným zo základných učení takzvanej malej cesty (hinajána) je učenie o karme: všetky javy nášho sveta sú podmienené, podliehajú príčine a následku. Prakticky: naša súčasná situácia je výsledkom našich minulých činov, slov a myšlienok. Oproti bežnej predstave, že karma znamená osud, predstavuje karma v budhizme, naopak, slobodu od infantilnej

Phnom Penh, Kambodža – sochár pri práci v dielni, ktorá vytvára sochy Budhov.

absolútna sloboda

Z pohľadu škôl veľkej cesty (mahajána) a diamantovej cesty (vadžrajána) je oslobodenie sa od rušivých pocitov prvým neochvejným dosiahnutým stavom mysle, na ktorý sa možno spoľahnúť. Nie je však cieľom posledným. S postupným rozpúšťaním druhého závoja mysle, strnulých predstáv o povahe javov, sa čoraz viac prejavuje plný potenciál mysle. Všetko, čo sa objavuje, je zažívané ako žiarivosť možností priestoru, jeho slobodnej hry.

Základom rozvoja je tu vlastný nadbytok a pranie rozvíjať sa, aby sme boli čoraz užitočnejší pre druhých. Tu vidieť, prečo buddhistická etika nepozná prikázania. Zakladá sa na úvahe, že dobro je prirodzené. Šťastný človek imperatívny nepotrebuje: kto je skutoč-

ne šťastný, bude aj spontánne láskavý. Absolútna sloboda, ktorú nakoniec odhaľujeme, vyrastá z neobmedzenej a nepodmienej povahy skutočnosti samotnej, a preto vykračuje mimo predstavy a očakávania. Majstri meditácie jej skúsenosť opisujú ako neoddeliteľnosť priestoru mysle a blaženosti, ktorá je od času bez počiatku dokonalá. Bez ilúzie oddelenosti jej prirodzenosť nepotrebuje oslobodzovať. V piesni indického majstra Virúpu (9. stor. n. l.):

Ovocia cesty, nirvány, nie je ani toľko ako za atóm / a ak ani ten nedokážeme vnímať, / potom „slobodný“ a „neslobodný“ / nie sú nič než mená, ktoré sa prihodia náhodou. //

V pokojnom a čistom priestore nič z toho nie je, / ani sloboda, ani spútanosť. / „Relatívne“ a „absolútne“ sú len vymyslené označenia, / to je všetko. V rozlohe skutočnosti nie sú žiadne dve pravdy, / a nejestvuje žiadna rozloha skutočnosti. //

pasca metafyziky

Budhistická filozofia, a v prvom rade škola madhjamaka s centrálnym konceptom prázdnoty od samostatnej existencie, na ktorého hodnotu upozorňujú pre mnohých nečakane aj moderní fyzici, ako napríklad Niels Bohr, jeden zo zakladateľov kvantovej mechaniky, sa vždy pozorne vyhýbala omylu metafyziky. Učenia madhjamaky pozorne dekonštruujú všetky pojmy, ktorými opisujeme svet, a nakoniec i svoj vlastný pojmový aparát.

Čo to znamená? Učenia nie sú absolútne. Sú to len vhodné prostriedky – ich účelom je viesť k skúsenosti, ktorá je absolútna. V sutta nipate Budha svoje učenie prirovnáva k pramici, ktorá nás môže previesť na druhý breh. Ak dosiahneme cieľ priamej skúsenosti, pramicu môžeme opustiť. Metafyzika ako viera v skutočnosť pojmov, ktorými skutočnosť opisujeme, je v tomto prirovnaní lipnutím k pramici, na ktorej nikdy nevyplávame.

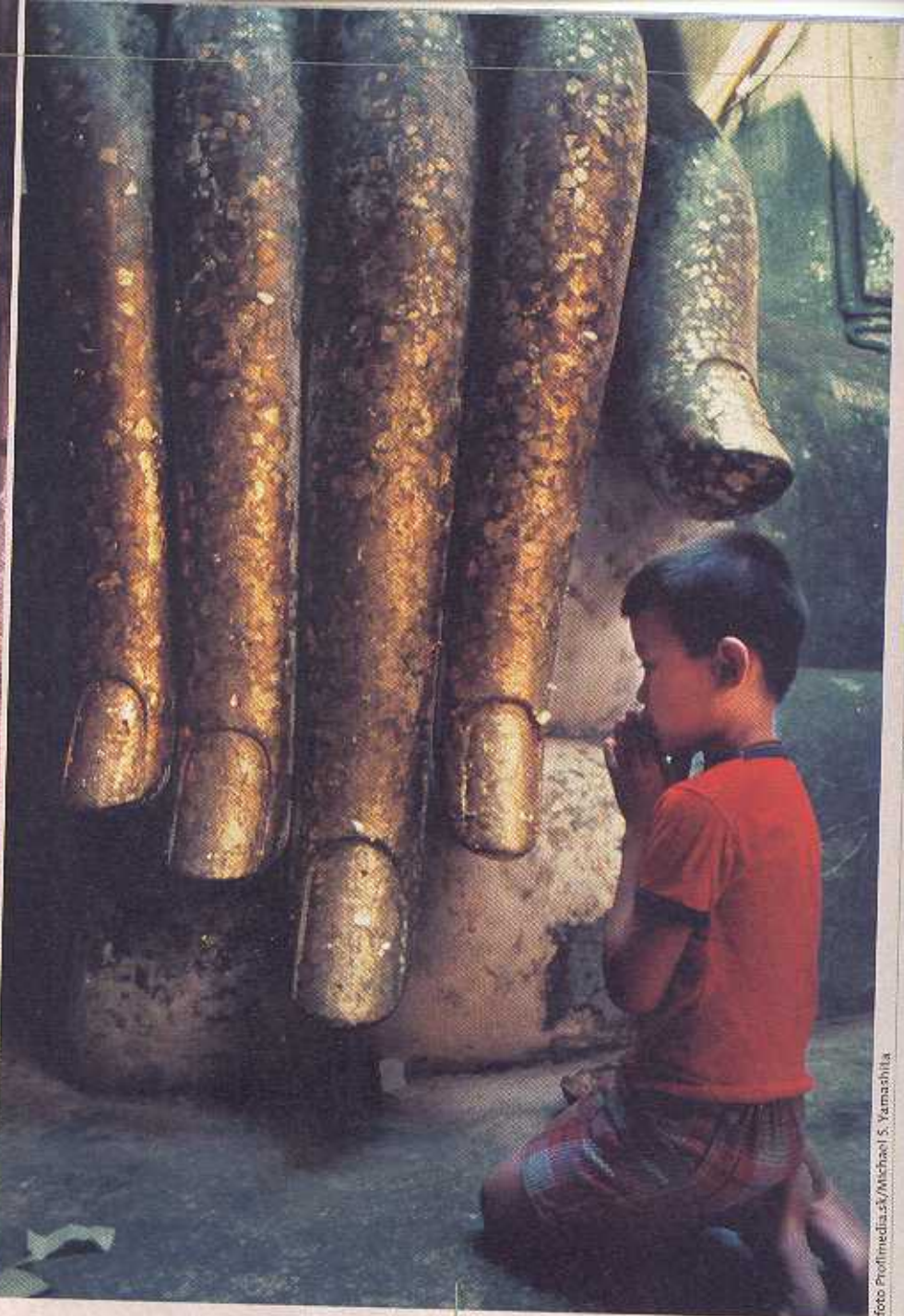

foto Profimedia.sk/Michael S. Yamashita

Ak preto usilujeme o skúsenosť, bude viera vždy kontraproduktívna – všetky tvrdenia musí byť možné vystaviť pochybnosti a overovaniu. Ako hovorí láma Ole Nydahl, jeden z prvých autentických západných učiteľov v tradícii tibetského budhizmu: „Ak by veda dokázala vyvrátiť určité tvrdenia, obsiahnuté v učeniach ... mali by sme nasledovať ňou preukázané poznatky. Aj Budha by to tak chcel. Pre Budhu neexistuje žiadne náboženstvo, ktoré by stálo nad pravdou a ľudskosťou.“

to najlepšie z oboch svetov

Naša západná spoločnosť nepochybne priniesla mieru vonkajšej slobody, politickej, aj slobody z poznania materiálneho sveta, aká je v histórii ľudstva bezprecedentná. Na druhej strane osobná, intímna sloboda praktického poznania vlastnej mysle bola po viac než 2 500 rokov predmetom skú-

mania budhistických filozofov a majstrov meditácie.

Humanistické pochopenie človeka a jeho slobody, ktoré vyrástlo zo židovsko-kresťanského kontextu, sa dnes na svojich hraniciach blízko stretáva s viacerými odlišnými kultúrami a hoci sa pri pohľade na medzinárodné dianie zdá, že predpovede Samuela Huntingtona o konflikte civilizácií sú nepríjemne adekvátne, dúfam že tento príspevok aspoň v obrysoch naznačil, že v prípade stretnutia európskej kultúry a budhizmu ide o pohľady, ktoré síce vychádzajú z rôznych paradigiem a uchopujú základné prvky našej skutočnosti inak, spája ich však spoločná úcta k hodnotám ľudskosti a slobody.

Od prvého zoznamovania sa očami cestovateľov minulých storočí sa naše porozumenie budhizmu postupne prehĺbvalo a vzniklo tak mnoho vynikajúcich akademických prác o jeho filozofii, histórii či umení. No

Chlapec a šesťstočná gigantická socha Budhu vo Wat Si Cham v Thajsku.

praktický budhizmus ako živý odkaz skúsenosti na Západ prišiel len relatívne nedávno, v druhej polovici dvadsiateho storočia. Budhizmus sa vo svojom vonkajšom prejave vždy prispôboval dobe a podmienkam – aj preto je taký rôznorodý. Akú podobu v našich spoločnostiach dostane a aká časť odkazu, ktorý v Ázii v priebehu minulého storočia utrpel mnoho strát, sa naozaj uchová, je stále otvorenou otázkou.

Môžeme však dúfať, že bude prínosom a spojením toho najlepšieho z oboch svetov. Otvorenej spoločnosti, ktorú treba chrániť pred neslobodou ideológií, môže budhizmus prispieť svojou dva a pol tisícročia dlhou skúsenosťou úsilia o praktickú vnútornú slobodu.

Autor je praktikujujúci budhista ●